

DİNLER TARİHİ ARAŞTIRMALARI – VII

**TÜRKİYE'DE
DİNLER TARİHİ
(Dünü, Bugünü ve Geleceği)**

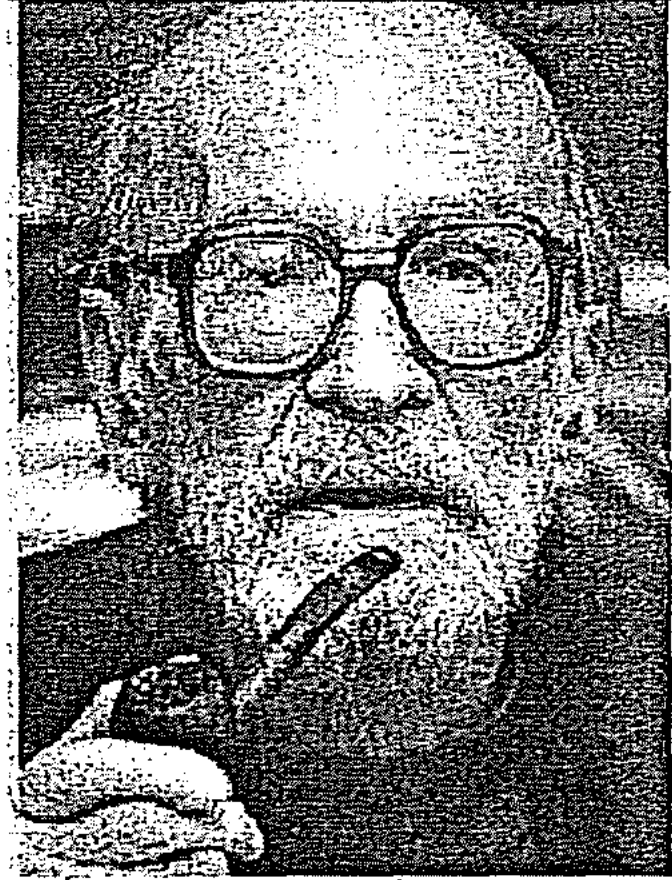
TÜRKİYE DİNLER TARİHİ DERNEĞİ YAYINLARI

KUTSAL, ANLAM VE HAKİKAT: BATI'DA ELIADE SONRASI DİNLER TARİHİ ÇALIŞMALARI VE TEMEL AKSLAR

Doç. Dr. Şevket YAVUZ¹
Onsekiz Mart Üniv. İlähiyat Fakültesi

Tek şey bilen aslında hiç bir şey bilmiyor demektir ("He who knows one, knows none"). Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832)

*"Belki de tarihte ilk kez; insan ırkının birlikteliğini ve onun dinî hâsı-laları olan manevî değerleri ve bunların kültürel önemini daha iyi idrak etme noktasındayız. "M. Eliade, *The Encyclopedia of Religion*, ix.*

Mircea Eliade (d. 1907, Bükreş, Romanya || ö. 1986, Chicago, ABD)

---

1 Doç. Dr. , Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlähiyat Fakültesi, Dinler Tarihi A. B. D.

İçerik:

I. Giriş: Problemler, Tez/ler, Anti-tezler, Genel Teorik Çerçeve ve Metot

II. Dinler Tarihini Tarihîleştirmek: Kutsal, Anlam ve Hakikat Ekseninde Eliade Öncesi ve Sonrası

III. Sonuç Yerine: Eliade'yı Post/modern, Küresel Köy'de Aramak—Sentez, Tahsis ve Teklifler

Giriş:

Problemler, Tez/ler, Anti-tezler, Genel Teorik Çerçeve ve Metot

Batı'da DT (Dinler Tarihi; bundan sonra DT şeklinde kısaltılacaktır) çalışmaları özellikle filolojik araştırmalarla aynı zamanda doğar ve süreç içerisinde sistematik bir disiplin haline getirilerek devam ettirilir. Batı dünyasında özellikle 19. yüzyılın son çeyreğindeki gelişmeci tarih ve medeniyet tasavvurlarının etkisi ile gelişen bir din algısı şekillenir. Dinin ilk formunu; hatta temel özünü yakalama gayretleri, dinin değişimini ("gelişmesi" olarak okunabilir), ortak özelliklerini tespit etmeye çalışan disiplin, "Dinler Bilimi" (1850'lerde özellikle Leblanc ve Stiefelhagen tarafından) adıyla anılmaya başlar ve ilk kez Müller'in Karşılaştırmalı Mitoloji Denemesi (1856) ile bilimsel bir forma yavq yavq bürünür.

Tarih ve paradigma açısından karşılaştırma geleneği, Batı'da Klasik Antik dönemlere kadar uzanır. "Tarihin babası" olarak bilinen Herodot (6. c. MO 420) kendi eserinde diğer kültür ve medeniyetlerle kendi kültürünü ve geleneklerini kıyaslar. Ortaçağlar boyunca daha çok teolojik tartışma ve problemler için başvuru olan bu metot, Aydınlanma ile daha aktif ve fonksiyonel olarak kullanılmaya başlanır. İşte bu bağlamda Goethe'den nakledilen "tek şey bilen ashnda hiçbir şey bilmiyordur" ifadesi, Mukayeseli Din Çalışmaları'nın genel fikrî arka planını teşkil eder; nitekim Max Müller (6. 1900), bu mottoya göre mukayeseli çalışmaların temellerini atar.

20. yüzyılda diğer disiplinlerin dinî olan ile yakın ilişkisi DT'nin metodolojisinde de sürekli bir değişikliği beraberinde getirir. Eliade'nin DT'ne bir metot kazandırma gayret ve süreçlerinden önce, disiplin özellikle Batı'da 20. yüzyılda ön plana çıkmaya başlayan sosyal bilimlerin gölgesinde kaldığını söylemek zor olmasa gerektir. Eliade, DT disiplinini, sosyal bilimlerle beşerî bilimlerin temel araç noktasına konumlandırır ve ona yeni, farklı ve daha

bütüncül bir çerçeve ekler. İşte bu bütüncül çerçeve; paradigma, otorite ve misyon açılarından DT'ne Modern ve Post/modern süreçlerde yeni roller yükler görünüyor. Öte yandan, DT, hem paradigmasını, hem de otoritesini kurmak istiyorsa şu rollerini yerine getirmekle yükümlüdür: a. Bir Aydınlanma Dönemi ürünü olması hasebiyle kritik ve dönüştürücü rolünü yerine getirmeye devam etmek durumundadır; b. Kendine inşa süreçlerinde atfedilen misyonu; yani "kurtarıcı" olma ödevini yerine getirmekle karşı karşıyadır.

Bu tarihsel ve misyon boyutlu arka plana bağlı olarak, Eliade sonrası DT çalışmalarını ve temel aksları dört ana kategoride ele almak mümkündür: (a) DT'nin paydaş disiplinler açısından konumu; (b) DT'nin tarihsel rolü ve güç-bilgi boyutundaki durumu; (c) DT'nin *epistémik* (anlam-anlayış-anlamlandırma), kavramsal sorunları açısından konumu ve branşlaşma serüveni; (d) DT'nin metodolojik akslar çerçevesinden durumu.

Bu durumların, konumların ve serüvenlerin oluşturduğu temel kategoriler aynı zamanda Eliade dönemi ve sonrası temel aksları da tayin eder görünüyor. Bu çerçevede bu çalışmanın tezini de şu şekilde ifade etmek mümkündür: Eliade, Batı'da DT disiplininin doğduğu zamanlardan başlayıp, özellikle iki büyük dünya savaşının yaşandığı zamanlarda tezahür eden emniyetsiz ve endişeli tarihsel konjonktürde DT'ne iki rol, paradigma ve perspektif yükler: Yeni bir "umut", "yaratıcı hermenötik" imkanı ve billurlaşmış ve netleşmiş bilgiyi ifade eden *maieutics* ("yeniden doğuş bilgisi"). Bu iki rol ve paradigma ile o, DT'ni insanlığın varoluşsal imkânı ve arayışı olarak beşeri bilimler ile sosyal bilimlerin kavşak noktasına rapteder.

I. Dinler Tarihini Tarihîleştirme: Kutsal, Anlam ve Hakikat Ekseninde Eliade Öncesi ve Sonrası

A. Eliade ve Dinler Tarihi'nde Metodolojik

Aksları Örme Denemesi:

Mircea Eliade (1907-1986), Romanya kökenli filozof ve dinler tarihçisi olup, kutsal, anlam ve hakikat ekseninde kültür yorumlayıcısı olarak öne çıkar. Calcutta / Kalküta Üniversitesi'nde Sanskritçe ve Hint felsefe ve dinlerini çalışır. Akabinde Bükreş Üniversitesi'nde doktorasını tamamlar ve 1939 yılına kadar aynı üniversitede ders verir. Sorbonne Üniversitesi'nde ders

vermek üzere Paris'e taşınır (1945). 1956 yılında Chicago Üniversitesi'ne geçer ve ölümüne (1986) kadar bu üniversitede çalışmalarına devam eder. "History of Religions" ("Dinler Tarihi") akademik dergisini 1961 yılında yayımlamaya başlar. Önemli eserleri: *The Myth of the Eternal Return* ["Ebedî Dönüş Miti"] (1949), *A History of Religious Ideas* (3 vol. 1978-85) ["Dinî Fikirler Tarihi"] ve 16 ciltlik *Encyclopedia of Religion* (1987) ["Din Ansiklopedisi"]'nin de editörlüğünü yapar. Bu kısa biyografiden sonra Eliade öncesi DT'indeki temel yaklaşımlardan bahsetmek yerinde olacaktır.

DT, Eliade'nın kendi zamanı da dahil olmak üzere üç perspektif üzerinden ele alınıyordu: a. Tarihi Perspektif; b. Sosyal Bilimler Perspektifi; c. Teorik Perspektif.

Tarihî perspektif açısından DT, dinî fenomeni tarihî süreçler (doğuş, yükseliş, duraklama, değişim-dönüşüm, intikal)i merkeze alarak ve tarihî malzemedен istifade ederek anlamayı, anlamlandırmayı ve açıklamayı önceler. Tarihi açı temel olarak alındığında DT'inde fenomenolojik ve metafizik yaklaşımlar bir dereceye kadar yadsınır. Diğer bir ifade ile, Dinler Tarihi;

Teoloji, apolojetik savunma veya 'ideal tipler' (arketipler)in fenomenolojik kategorileştirilmesi değildir. Dinler Tarihi; metafizikten irak olmak durumundadır ve dinî bakış açısını serbest bırakmak zorundadır. . . Dinler Tarihi laikleştirici bir yol izler. Ve her şeyden öte, Dinler Tarihi; pozitif, tarihlenebilir bir fenomendir ve her şeyden önce bir tarihtir.²

Tarihsel yaklaşım; zorunlu olarak metinlerle ilgilidir. Bu metinler de (a) Dinî Metinler: Doktrin, ritüel veya tapınma metinleri olup, dinî toplumun karakteristikleriyle ilintilidir; (b) Materyal Metinler: İstatistikler, vergi defterleri vs. Örnek olarak şu çalışma verilebilir: Le Roy Ladurie'nin *Montaillou* (1975; Eng. tr, 1978) adlı eseri.

Sosyal Bilimler veya Davranışsal yaklaşımda ise; dinî fenomenin anlaşılmasında sosyoloji, psikoloji ve özellikle de antropoloji önemli roller ifa eder. Din Psikolojisi; dinî tecrübeyi şuur tezahürleri olarak kabul eder (William James) ve psikanaliz ile de bu tez biraz daha genişletilerek dinî fenomenleri bilinçdışı halin / durumun ifadesi olarak konumlandırır. Buradaki problem ise; bireysel bir tecrübeden dinî bir toplumun veya grubun dinî yapı ve tecrübesine ulaşmanın tutarlılığı noktasında düğümlenir. Öte yandan, Din

---

2 Joseph M. Kitagawa (editor), *The History of Religions* (New York & London: Mac Millan Publishing, Company, 1985).

Sosyolojisi de bireysel tecrübeden toplumsal tecrübeye uzanmanın imkanı, sınırlılıkları, kapsamı ve sosyalliği ile ilgilenir. Özellikle 20. yüzyılın ilk çeyreğinde(1922) disiplin olarak devreye giren Din Antropolojisi de dinî fenomeni temel insan algısı üzerinden çözümlenmeye çalışır. Bu disiplin genel olarak iki aksta faaliyet gösterir: (a) Fonksiyoncu Çerçeve: İngiliz / Anglo-Sakson geleneğinin hakim olduğu bu yaklaşım, başta B. Malinowski, A. R. Radcliffe-Brown, Sir Edward Evans-Pritchard gibi antropologlar / dinler tarihçileri tarafından temsil edilirler. (b) Yapısalcı Çerçeve: İngiliz geleneğine karşı Fransız geleneğini önceleyen bu yaklaşımın en önemli temsilcisi de Claude Levi-Strauss'dur. Ona göre, dinî semboller ve mitler, kendilerinin şekillendiği kültür evreninde dönüşümlerinin ifadesidir.

Teorik açıdan, DT, dinî tecrübeleri, güvenilir fenomenler olarak, dünyadaki kutsalın tezahürleri olarak görür. Fenomenolojik yaklaşım da denilen bu bakış açısı, özellikle tarihçinin ortaya koyduklarından hareketle dinin doğasını keşfetmeye çalışır; çünkü dinin temel karakteristikleri tarihî tezahürlerinin ardında saklıdır. Örnek: Gerardus van der Leeuw's *Religion in Essence and Manifestation: A Study in Phenomenology* ["Öz ve Tezahür Olarak Din: Bir Fenomenoloji Çalışması"] (1933). Bu yaklaşım hem tarihçiler, hem de sosyal bilimciler tarafından oldukça genel kıyaslamaları ve değerlendirmeleri sebebiyle muayyen bir dinin özelliklerini göz ardı etmeye yol açtığından tenkit edilir. Çözüm olarak da; disiplinler arasındaki yapay sınırların yumuşatılması ile bu sorunun üstesinden gelinebileceği öne sürülebilir.

Eliade'ın çalışmaları da bu kategoride değerlendirilir. Eliade da buna bağlı olarak eserlerini kutsalın dünya çapında ve zamanlar boyunca aldığı formların izlerini sürmeye adanır. Ona göre, dinlerin zaman ve mekanda kullandıkları sembolik dil, dinlerin temel kodlarında yer alır ve bu dinlerin anlamları, mistik fenomenlerin temelini oluşturan kadim mitlerin kurucu anlamlarına indirgenebilir. Eliade'a göre, kutsal; anlam ve hakikatin güvencesi ve sağlamasıdır. Ve birey ("Modern, aydınlanmış birey" olarak okunabilir) hem kutsallığı, hem de profanlığı kendi kimlik, karakter ve kaderinde bir araya getirebilir. Nitekim Eliade'a göre:

Kişi hem tamamen seküler bir dünya görüşü ve hayat tarzına sahip olabilir, hem de belirli bir dinin mirasının ürünü olarak kalmaya devam ede-

bilir. . . Geçmişten gelen dinlerin bilgisi ve anlamı aynı zamanda varoluşun anlamı ve değerinin kaynağını oluşturur.³

Anlam, değer ve hakikat bir kutsalı referans almaksızın imkansızdır. Kutsal; bu perspektiften, tarihsel ve fenomenolojik ifadenin özünü ve kodlarını içinde saklar. Eliade bu bağlamda şunları ifade eder:

Şayet Tanrı yoksa, o zaman her şey toz ve külden başka birşey değildir. Eğer varlığımıza mana ve değer verecek bir Mutlak yok ise, bu durumda varoluşun bir anlamı yoktur. Ve ben şunu da biliyorum ki; filozoflar arasında böyle düşünenler mevcut; ama bana göre bu düşünce sadece tam bir umutsuzluk hali değil, aynı zamanda ihanettir.⁴

Diğer bir ifade ile, fenomenolojik yaklaşım; Eliade'da olduğu gibi, kutsalı anlam ve hakikat ekseninde tarihsel sürece katar ve onun ardında yatan tarih-ötesi / üstü manâ ve değeri döngüsel olarak keşfe çalışır.

B. Eliade ve Sonrası Din Çalışmaları ve Dinler Tarihi'nin

21. Yüzyıldaki Macerası

1. DT'nin Paydaş Disiplinler Açısından Konumu

Tekrarın tehlikesini göze alarak yeniden ifade etmek gerekirse: Mukayeseli dinî çalışmalar özellikle başta Max Müller'in çabalarıyla şekillenir. 19. yüzyılın sonlarına değin bu tür çalışmalar önemli oranda öne çıkar. Aslında Müller'in temel kodlarını dokuduğu çaba, Mukayeseli Din Bilimleri olarak bilinir ve literatürde Almanca Religionswissenschaft olarak geçer ve "mukayeseli dinler tarihi, dinî metinlerin tercüme ve yorumlanması, metodolojik stratejilerin gelişimi ve din hakkındaki teorilerin formüle edilmesi" anlamlarını barındırır.

Bu ekseninde, 19. yüzyılın sonları ile, 20. yüzyılın başlarında din çalışmalarına yeni yaklaşımlar ortaya çıkar. Bu yaklaşımlar şu ortak alanlardan ve düşünürlerden gelir: Alman sosyolog Weber, Fransız sosyolog Durkheim, Amerikan antropolog Franz Boas, Avusturyalı psikolog Freud, İsviçreli psiko-

---

3 Arthur A. Demarest, "Archetypes", *The Encyclopedia of Religion*, editör: M. Eliade (New York: Mac Millan Publishing, Company, 1987), 380.

4 Mircea Eliade, *Ordeal by Labyrinth: Conversations with Claude-Henri Rocquet* (Chicago: 1982), 67.

log Carl G. Jung, ve din fenomenolojisinin kurucuları (Hollandalı Gerardus van der Leeuw, Alman Rudolf Otto, İtalyan Raffaele Pettazzoni.

Her ne kadar sosyologlar, psikologlar ve antropologlar kendi alanlarının otoritesini ve yetkinliğini gerçekleştirirler de, onların önemli çalışmaları Mukayeseli Din Çalışmalarına büyük katkılar sağlar. Öte yandan, dine ilgi duyan sosyal bilimciler de kendi disiplinlerini inşa ettiler: Mesela, Din Sosyolojisi, Din Psikolojisi, Din Antropolojisi, gibi. Bu gün de birçok ülkede bu disiplinler, Mukayeseli Din Çalışmaları alanına katılarak bu bilim dalını daha da zenginleştirmektedirler.

2. DT'nin Tarihsel Rolü ve Güç-Bilgi Boyutundaki Durumu

Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında—başta Soğuk Savaş yıllarında olmak üzere—DT'ine ve tarihçilerini yüklenen kültürel ve politik roller disiplini oldukça olumsuz etkiler. İster Kapitalist talepler olsun, ister Komünist istekler olsun, disiplinin tarihsel diyalektiğe sokulup, taraftarlık veya aleyhtarlık istekleri normatif olmamayı ve betimleyici olmayı temel metodik kriter olarak belirleyen disiplin için oldukça yıpratıcı olur. Bu haliyle Eliade'ın DT hâsılasından hareketle gördüğü / görmeyi istediği şu nokta ciddi olarak hasar görecektir:

Belki de tarihte ilk kez; insan ırkının birlikteliğini ve onun dinî hâsılları olan manevî değerleri ve bunların kültürel önemini daha iyi idrak etme noktasındayız.⁵

İnsanlığın “birlikteliği” noktasında DT'nin ifa ettiği tarihsel roller yadsınmaz. İşte bu tarihsel miras ve fonksiyonlara rağmen DT'nin ve tarihçilerinin sömürgeci /kolonyal süreçlerle irtibatı, ilişkisi, meşrulaştırıcılığı vs. de disiplinin “yaratıcı hermenötik”lik görevini ve “yeniden doğuş bilgisi”ni yaratma serencamını örselemiş görünüyor.

3. DT'nin *Epistêmik* (Anlam-Anlayış-Anlamlandırma), Kavramsal Sorunları Açısından Konumu ve Branşlaşma Serüveni

DT'nin normatif olmayan, sübjektifliği reddeden objektiflik arayışı aslında disiplinin bağımsızlığı, özerkliği ve tarafsızlığı ile ilgilidir. DT'çisinin bir dine mensubiyeti bu objektiflik hedefini ne derece ve nereye kadar engel-

---

5 Mircea Eliade, *The Encyclopedia of Religion*, ix.

ler ve/veya örseler? Mensubiyet ve aidiyet algısı bilginin nötr olması beklenen epistemik kodlarına ne oranda zarar verir / vermez? Meselâ bir Müslüman DT'çisi kendi dinine diğer her hangi bir din gibi yaklaşabilir mi / yaklaşmalı mı? Anlam, anlayış ve anlamlandırma süreçleri nereye kadar bireyin kültür, medeniyet, din ve mensubiyet tasavvurlarından ayrı olarak ele alınabilir veya incelenebilir? Öyle görünüyor ki; DT'çisi için Eliade'ın da sıklıkla başvurduğu gibi, en az sorunlu metodoloji fenomenolojik metodolojidir. Özellikle epoché ("askıya alma") ve sifting ("eleme") prensipleri disiplinin özerkliğini ve bağımsızlığını sağlayacak temel ilkeleri vazeder.

Öte yandan, dinin saf formunu bulma iddiasındaki sıkıntılar da Eliade dönemi ve sonrası DT için önemli sorunlardan biridir. "Saf form" ve "pür öz" ideali çoğu zaman DT'ni sübjektifliğin tehlikeli limanlarına sürükler ve oradan da dönüşü olmayan bir mecrayı hazırlar. Özcülük, objektifliğin önündeki en sorunlu problem olarak varlığını birkaç asırdır devam ettirir.

Diğer yandan da, DT ile teolojik alanın sınırlarının tam olarak çoğu kez çizilememesi beraberinde branşlaşmanın ve disiplinin bağımsızlığını kimi zaman zora sokar görünüyor. Teolog olanın DT'çiliğinin otantikliği gerçekten de çoğu zaman haklı ithamları beraberinde getirmektedir. Açık ve/veya kapalı din hiyerarşisini bir şekilde inşa eden ve kodlayan teolog tavrı ile objektiflik, normatiflik ve sekülerlik iddiasındaki DT için önemli problemlerden biri olarak varlığını hissettirir.

4. DT'nin Metodolojik Akslar Çerçevesinden Durumu

Religionswissenschaft, yani MDÇ ("Modern Din Çalışmaları"), metodolojik aksların genel parametrelerini tayin eder. Öyle ki; din çalışmalarına tarihsel, arkeolojik, dil bilimsel, metinsel (mesela, yapısal, gösterge-bilimsel (*semiotic*), filolojik, vb.), sosyolojik, felsefi, psikolojik, etnografik, antropolojik ve sanat tarihi metotları uyarlanabilmektedir. Bununla birlikte; *Religionswissenschaft*'ı şu şekilde formüle etmek mümkündür: Dünya çapındaki bir kültürel fenomenin kritik ve mukayeseli çalışmasına olan daimi ilgidir. Bu ilgi, DT'çilerini din ile ilgili şu noktaları ortaya çıkarmaya yöneltir: Dinin tanımı, tarihî kaynak ve sebepleri, yapıları, formları, fonksiyonları ve manaları.

DT'nin özerk bir disiplin olarak ortaya çıkması dinin kendi mahiyetiyle de ilgilidir. Bu mahiyet; dinin otonom ve kendiliğinden varolan bir fenome-

men olmasıdır. Bu da Kutsal, Ebedî Gizem (*The Mysterium*), Tanrı, Ezelî Güç, dinî şuur ve duygular şeklinde ifade edilirler.

Bu yönü açısından din, kültürel, sosyal, tarihî vb. faktörlerden ayrı ve bağımsız olarak ele alınır. Bu özgün ve farklı fenomen de tabîî olarak özel bir tanımlama ve yorumlama ile incelenebilir. Din fenomenologlarının iddiası da işte bu bağlama oturur: Dinin kendine has özünü kavramak ancak hususi tanımlama ve yorumlama metotlarıyla mümkündür.

Eliade da her ne kadar bu metodu ilk kez ortaya atan kişi olmasa da farklı bir argüman ile Kuzey Amerika'daki devlet üniversitelerinde özerk bölümlerin kurulmasında ön ayak olur. Önce, "Doğuş Bilgisi" (*Maieutics*; Jung'dan mülhem bir tür meta-psikanaliz) adını verdiği bu metot, sembollerin ve arketiplerin manalarını yeniden keşfetme iddiasını ileri sürer. Bu metot ile hem arkaik, hem de Modern kişinin kendisine has varoluşsal durumları yeniden tecrübe etmesinin imkanları sağlanacaktır.

Bu yeni metot ile Eliade'ı takip eden DT'çileri, Modern insanın kültürel taşralılışmasını ve tarihsel ve varoluşsal göreceliği maruz kalmasını önleyebileceklerdi. Bununla da Modern insan, Eliade'ya göre, kendini bir bütün ve evrensel varlığın bir unsuru olarak konumlandırabilecektir.

İkinci olarak; kutsalın tarihsel ifadelerinin anlamını kavramak aslında yeni bir hermenötik / "yorum-bilim" ile mümkündür. Buna da Eliade, "yeni Hümanizm" veya "yaratıcı hermenötik" adını verir. Bu metot haddi zatında bir başlangıç safhası ve manevî bir merhaledir. İşte bu problemleri epistemolojiden dolayı Eliade'nin metodolojisi DT özelde, din araştırmalarını genelde özellikle Kuzey Amerika'da günümüze dek bir tartışmanın içine çekmiştir.

Sonuç olarak şunu ifade etmek yerinde olacaktır: Eliade sonrasında da devam eden hem bu genel metodolojik akımlar, hem de Eliade'nin "yeni Hümanizm" olarak tavsif ettiği "manevî metotlar" DT'indeki metodolojik tartışmaları ciddi bir şekilde sürekli üretmektedir. Bu durumların oluşturduğu temel kategoriler aynı zamanda Eliade dönemi ve sonrası temel akımları da tayin eder görünüyor. Bu çerçevede bu çalışmanın tezini burada tekrar etmek yerinde olacaktır: DT, iki paradigma ve misyonu yerine getirecektir: Yeni bir "umut", "yaratıcı hermenötik", diğeri de "yeniden doğuş bilgisi / *maieutics*. Bu misyonlar ile DT'nin vizyonu şu şekilde yeniden belirlenir: DT, insanlık mirasına ve varoluşuna yeni, yepyeni bir parametre ile yaklaşacak ve beşeri bilimler ile sosyal bilimlerin kavşak noktasına konumlanarak varlığı ve bilgi-

yi dilimlemelere tabi tutan Modern anlayış yerine insancıl ve evrensel fenomenolojiyi geçerli metot kılacaktır.

Eliade'in genel kodlarını dokuduğu DT'nin metodolojik akslarının tezahürlerini bugün özellikle Batı'daki birçok üniversitenin Din Bölümleri / İlâhiyat Okulları'nın içeriğinde görmek mümkündür. Meselâ University of Chicago,⁶ Temple University⁷ gibi uluslar arası camiada öne çıkan üniversitelerin din fenomenine yaklaşım kategorileri büyük oranda onun yaratıcı ve sistematik düşünce yapısından etkilenmiştir. Diğer bir örnek de IAHR'nin 2010 Beş Yıllık Dünya Kongresi (Toronto)'ndeki din fenomeninin temel kategorilerini vermesindeki tarzda görülebilir: Bu kategoriler şöyledir.

- a. *Tanımlama-Betimleme Olarak: Metin, Tarih ve Mukayese Çalışmaları;*
- b. *Yorumlama: Kültürel ve Hermenötik Çalışmaları*
- c. *Açıklama: Sosyal ve Tabii Bilimsel Çalışmalar*
- d. *Yansıtma: Akademik Disiplin Olarak Din Çalışmaları*
- e. *Yeni Katkılar*⁸

---

6 Bkz. : <http://divinity.uchicago.edu/> (10. 04. 2010).

7 Bkz. : <http://www.temple.edu/religion/>(10. 04. 2010).

8 Bkz. : <http://www.religion.utoronto.ca/resources/iahr/program.htm> (10. 04. 2010).

STRUCTURE OF THE ACADEMIC PROGRAM

The modern academic and scientific study of religion is a complex undertaking. The goal of the Program Committee for this Congress, however, is to bridge traditional geographical and academic specializations by encouraging scholars to present their research within the common methodological frameworks of description, interpretation, and explanation. Because of the necessary theoretical relationship among these three approaches, we recognize that most research will fall within more than one of these. Nevertheless, we encourage scholars working on diverse religious traditions and problematics to present some aspect of their research. These presentations might focus, for example, on choices of data, of concepts, of analytical tools, of fieldwork methods, of interpretative perspectives, of explanatory paradigms, and so on.

A fourth section for professional reflections on the field of religion, its assumptions and pursuits in different times and in different cultures, is also included, as well as a fifth section for innovative panels, colloquia, workshops, etc that may not be appropriate for presentation in the other four divisions. Papers that do not seem to match any of the structures set out above will also be considered for the fifth section.

Section A: DESCRIPTION: *Textual, Historical, and Comparative Studies*

Studies directed to acquiring nuanced, cultural and cross-cultural information about systems of belief, behaviour, and institutions in one or more traditions, regions, or historical periods. Sub-sections include: Archaeological Studies; Historical Studies; Comparative Studies; Ethnographic Studies; and Philological and Textual Studies.

Section B: INTERPRETATION: *Cultural and Hermeneutical Studies*

Studies involving human meaning systems, both in terms of their perception among a group's members and the means whereby meaning is produced and shared within a group and between groups. Subsections include: Hermeneutics of Orality; Social and Cultural Intersection of Law and Religion; Gendered Approaches to the Study of Religion; Narrative Studies of Religion; Systematic Phenomenology of Religion; Hermeneutics in the Study of Religion; Colonial/Postcolonial Studies of Religion; and Material, Visual, and Performative Cultural Studies

Section C: EXPLANATION: *Social and Natural Scientific Studies*

Studies focused on causal factors that lead to, and that shape, systems of beliefs, behaviour, and institutions found in one or more traditions, regions, and/or across time. Sub-sections include: Sociological and Socio-Historical Studies of Religion; Economic Studies of Religion; Political Science and the Study of Religion; Anthropological Studies of Religion; Psychological and Psychoanalytical Studies of Religion; Biology and Religion; and Cognitive and Neuroscientific Studies of Religion.

Section D: REFLECTION: *The Academic Study of Religion as a Discipline*

This section might include concerns related to the historical development of the field of religious studies and issues of methodological import. Sub-sections include: Historical Reflections on the Emergence and Development of Religious Studies in Various Cultural or Disciplinary Contexts; the Quest for Truth and Universals; Problems of Categorization and Conceptualization; Perspectives for Interdisciplinary Work on Religion; and Systematic Reflections on the Identity and Tasks of Religious Studies in Society.

Section E: INNOVATIONS:

The future of the field of Religious Studies is dependent on new developments, many of which might go unnoticed. The Congress Program Committee, therefore, invites submissions that seek to develop and promote innovative and untried methods, objects of study, themes, theories, media of presentation, and conversation partners, as well as considerations of new applications of work in Religious Studies outside the academy. Scholars who are uncertain whether their work belongs in any of the first four sections, or whose innovations do not fall under the headings in the previous sentence, are also urged to submit their work to this unit.

Sonuç Yerine: Eliade'ı Küresel Köy'de Aramak –

Sentez, Tahsis ve Teklifler

Dönemin diğer bazı din üzerine düşünen bilginler gibi, Eliade, bir tür "dinî olanın sonrasındaki din" kavramını ve tasavvurunu inşa etme hedefindedir sanki. Eliade en başta Yahudi, Hıristiyan ve İslam'ın "kanun koyucu ve hâkim Tanrısı'nın öldürüldüğü bir dünyanın enkazından dini kurtarma endişesindedir. Ulaşılan nokta ise, aslında dinin ötesindeki bir gelecektir ve Dinler Tarihi geçmişe dönerek geleceği inşa emelindedir. Eliade'a göre, kutsaladaki hakikat monoteist ve/veya tevhid esaslı dinlerin özünden bir şekilde ayrıştırılınca, bu dinlerin mensupları kendi dinlerinin "en hakikî" din olma iddiasını da ötelemeye başlarlar.

Eliade, bir yönüyle "küresel irfancılık" hedefine kapı aralar. Mistik bir nostaljiye gönderme yapan Eliade, bu yönüyle Post/modernizmin ilklerinden sayılabilir belki de. Bunun gerekçesi de (a) Post/modernizm, Modern bilim ve düşüncenin, etik ve davranışın, estetik ve yaratmanın karşısında yer alır; dolayısıyla onun "arkaik din" kavramı bir tür Modern olana karşı bir postulatıdır. Kutsalı anlam ve hakikat ile tarihte aramak belki de evrensel humanizma iddiası ile paradigmatlaştırdığı DT ile bulmaya çalışması da dikkate değer bir husustur. Antik dönemlerin Yunan tanrılarının örnek eylemlerini taklit eden "arkaik insan" tasavvuru aslında Modern homojenleştirmeye, aklileştirmeye ve sekülerleştirmeye bir meydan okuma iması taşır. Lyotard'ın da ifade ettiği gibi, Post/modern zaman kipi devam eden gelecek zamandır; yoksa şimdiki zaman değil; dolayısıyla mevcut kriterler ile "arkaik olanların" düşünceleri değerlendirilemez.

Öte yandan (b) Post/modern bilgi; iktidarın basit bir aracı / aygıtı değil, farklılıkları ve kıyasları mümkün kılan çoğulculuğa vasıtaadır. Ona göre anlam; tarihte tecrübî bir kategori olarak mevcut değildir. Bu yüzden Eliade, daima bir merkez arayışındadır. Tarih boyunca ortaya çıkan tarihsel-dinî veriler için ortada tarih-ötesi bir mahiyet daima vardır. Ona göre, dinî formlar zaman ötesidir. Bu yüzden "Dinler Tarihi; bir dinî formun sadece tarihsel oluşumu ile değil, aynı zamanda onun yapısı ile de ilgilenmek durumundadır; çünkü dinî formlar zaman üstüdür ve her hangi bir âna bağlı değildir.⁹

---

9 Eliade, 1967 178).

Kutsal tarihe taşınmayı gaye edinen Eliade'a göre bu misyon ancak yeni bir hermenötik / "yorum-bilim" ile mümkündür. "Yeni Hümanizm" veya "yaratıcı hermenötik" adı verilen bu "kurtarıcı" bilgi, bir başlangıçtır; başlangıçtır; çünkü kesin ve açık bir bilgi sunar. "Yeniden Doğuş" aslında DT'ine verilen rolün ve bu role bağlı olarak temel metodolojik ve kavramsal çerçevelerin oluşumuna katkı sağlar.